

Toen mijn vriendin twee tickets won om een dag lang in België met de trein te reizen, trokken we samen naar de luchthaven. We keken naar de grote borden die de vertrek- en aankomsttijden van vliegtuigen aangeven, mengden ons tussen de mensen die schijnbaar willekeurig rondliepen met karren vol koffers, gingen even in de rij aanschuiven voor de check-in richting een verland, luisterden naar de aankondigingen over *gates* en *boarding times* in de luidsprekers.

De luchthaven stond voor ons symbool voor al onze toekomstige reisplannen. Uit het grote raam in de hal keken we naar de vliegtuigen die opstegen en landden en droomden over de dag waarop we hier samen zouden vertrekken, rugzak op de schouders. Uiteindelijk zijn we samen niet verder geraakt dan die daguitstap naar de luchthaven. Onze vriendschap is gelukkig wel gebleven.

De drang naar reizen van mijn vriendin en mezelf weerspiegelde een wens om onze vleugels uit te slaan. Om als jongeren met dubbele roots het witte en ook wel wat saaie provinciestedje dat Roeselare toen nog was, achter ons te laten. Toch was en is onze wens om de wereld te ontdekken allesbehalve uitzonderlijk.

Reizen is niet alleen een statussymbool, er schuilt ook een authentieke drang achter om de wereld te verkennen. Enige tijd geleden las ik een artikel waarin mensen reageerden op de vraag of ze bereid zouden zijn minder met het vliegtuig te reizen om hun ecologische voetaf-

druk te verkleinen. Het is intussen immers duidelijk dat vliegreizen sterk bijdragen tot de klimaatcrisis. En dat de prijs van een vliegticket de ecologische kosten helemaal niet in rekening brengt. De meeste mensen reageerden negatief. Veel mensen beschouwen reizen als een essentieel onderdeel van hun persoonlijke ontwikkeling: andere culturen leren kennen, buiten hun eigen referentiekader treden.

Psycholoog Ap Dijksterhuis noemt reizen ondubbeltzinnig een ‘nóódzaak’, onmisbaar om met de stress van ons dagelijks leven om te gaan.¹ Een reis binnen Europa is daarvoor niet altijd genoeg. Volgens Dijksterhuis werken verre reizen het best om te ontkoppelen van de dagelijkse stress. Reizigerster Patricia De Laet spreekt over haar nood aan ‘dat vleugje exotisme’ dat een reis anders maakt en ‘je *mind* weer wat straffer opent dan een citytrip in Europa’.² Reizen gaat uiteindelijk over jezelf uitdagen en opnieuw uitvinden, besluit een andere professor.³

Velen kampen met een ware mobiliteitsgulzigheid, voortgedreven door een dwingende *FOMO*-mentaliteit (*Fear of Missing Out*). ‘Iets gedaan’ hebben wordt dan soms belangrijker dan de beleving zelf. ‘Ik heb Nepal gedaan’ klinkt het dan, terwijl het niet in mensen opkomt om te zeggen dat ze Frankrijk of zelfs hun eigen land België ‘hebben gedaan’. Hoe verder de bestemming, hoe sneller ze ‘afgehandeld’ is. Een maand rondtrekken en: ‘Zuid-Amerika, check!’ Alsof je zou zeggen

dat je Europa ‘hebt gedaan’ omdat je Parijs, Londen en de Alpen hebt bezocht. Reizen wordt zo herleid tot een afvinklijstje, waarbij het meer gaat om de trofee van een punaise te kunnen prikken op de wereldkaart aan de muur dan om een regio te leren kennen. De Nederlandse schrijver en filosoof Ruud Welten spreekt over een ‘reisobsessie, bijna een neurose’.⁴ Volgens hem vormen we met onze reizen onze identiteit, omdat we ons ermee kunnen onderscheiden, met alle sociale druk van dien: ‘Ik ben interessant. En ik ben interessanter dan jij. Want ik ben naar verschillende plekken op de wereld geweest waar jij niet bent geweest.’

Toen door de coronacrisis veel mensen hun verre vakantie in het water zagen vallen, bleek er zelfs een woord voor te bestaan: ‘wegwee’.⁵ Als tegenhanger van het bekendere woord ‘heimwee’, omschrijft wegwee de drang om te ontsnappen, het gevoel van gemis om (ver) te kunnen reizen. En die emoties kunnen blijkbaar best wegen:

‘Ik voel iets in mijn lijf en hoofd dat moeilijk te vatten is. Een mix van melancholie, onrust en nostalgie. Mijn maag kriebelt en mijn humeur botst op zijn grenzen. Er groeit een mist in mijn hoofd. Vol verlangen droom ik over markten waar dingen liggen die ik hulpeloos moet aanwijzen, over talen die ik niet begrijp, over een bord eten waarvan de smaak me even uit

evenwicht brengt. Ik wil verloren lopen, een weg zoeken en een nieuw soort vertrouwdheid vinden op een nu nog onbekende plek. De horizon lijkt korter dan andere jaren, zowel letterlijk als figuurlijk.’

Eerlijkheidshalve voeg ik de zelfkritische noot van de schrijfster toe: ‘Het is, laat ons eerlijk zijn, allemaal een luxe-issue voor verwende kiekens. Wie met wegwee zit, heeft zijn piramide van Maslow doorgaans goed op orde: eten, werk, voldoende inkomen, sociaal leven, een dak boven het hoofd.’

Ook een goedbedoelde actie als ‘zomer zonder vliegen’ toont dat veel mensen één zomer doorbrengen zonder het vliegtuig te nemen, als een grote inspanning zien. Een opoffering voor het goede doel: het klimaat redden. De vraag is nog maar of een enkele zomer zonder vliegen hiervoor ook maar enigszins volstaat. Tegelijk staat dergelijke actie in schril contrast met een andere realiteit: in Vlaanderen leeft een miljoen mensen in een gezin dat zich om budgettaire redenen nog geen weekje vakantie per jaar buitenshuis kan veroorloven.⁶ En dat was voor de coronacrisis. Achter de discussie over vlieg-reizen gaat dus een grote maatschappelijke ongelijkheid schuil.

De sociale realiteit van toerisme is de laatste decenia wel sterk geëvolueerd. Een reis met het vliegtuig

was in mijn kindertijd voor veel mensen nog iets uitzonderlijks. Elke zomer doken de caravans op in het straatbeeld van onze sociale woonwijk, omdat iedereen zich klaarmaakte voor de jaarlijkse kampeervakantie, meestal in Frankrijk. Die caravans zijn zeldzamer geworden. Waarom investeren in kampeermateriaal, als een vliegvakantie misschien zelfs goedkoper is? De laatste jaren kon je een vliegticket naar Rome op de kop tikken voor minder geld dan een retourtje Brussel-Oostende met de trein.

Vliegen werd goedkoper en sommige mensen zagen hun inkomen stijgen. Veel mensen zagen zo vliegreizen eindelijk binnen handbereik komen. Om dan nu te horen: ‘Jammer, maar we hebben ontdekt dat vliegen te vervuilend is.’ Dat is een bittere pil. De wereld was eindelijk een beetje ons dorp aan het worden, en nu zou die bereikbaarheid ons terug ontglippen.

‘We zijn niet voor open grenzen’

De wereld werd niet alleen ons dorp, ons dorp werd ook geleidelijk een beetje de wereld. Terwijl wij enthousiast de wijde wereld introkken, kwam de wereld aankloppen op onze eigen stoep: de laatste decennia vonden meer mensen uit andere continenten hun weg naar Europa, ook naar België. In stappen en sprongen transformeerde onze maatschappij zo tot een ‘superdiverse migratiesa-

menleving⁷. Mensen ontvluchten oorlog, geweld en bittere ellende en zoeken elders bescherming. Slechts een fractie (10 procent) van de vluchtelingen vindt zijn bestemming in Europa.⁸ Toch overheerst al snel het beeld dat het over gigantische aantallen gaat en dat ons continent, hoe rijk ook, dat niet aankan. In 2015 werd zelfs gesproken over een heuse ‘migratiecrisis’ omdat Europa zich niet had voorbereid op de mensen die op de vlucht gingen voor het geweld in onder meer Syrië.

Europa kiest er daarom voor om meer dan ooit een fort te worden, met alle gevolgen van dien. In 2018 publiceerde *The Guardian* op Wereldvluchtelingendag een lijst van 34.361 vrouwen, mannen en kinderen die sinds 1995 het leven lieten in hun poging om naar Europa te migreren.⁹ Dat is ongeveer zoveel als alle inwoners van de stad Ieper. Ongeveer 80 procent van hen verdronk. Meer dan 500 mensen stierven tijdens de asielprocedure, in kampen, gesloten centra of gevangenissen – velen door zelfdoding. Meer dan 100 kwamen om na contact met Europese grenswachten, politie of militairen. Hoe hoog het cijfer ook is, het is nog een onderschatting. Het werkelijk aantal verdrinkingen wordt nog hoger geschat. En de doortocht door de Sahara is waarschijnlijk even dodelijk als de oversteek van de Middellandse Zee, maar bij gebrek aan gegevens zijn die slachtoffers niet meegeteld. Vandaag is de situatie nog altijd dramatisch. In 2019 en 2020 werden 3037 doden geteld in de Middellandse Zee alleen.¹⁰

De Europese buitengrens staat intussen bekend als de dodelijkste grens op aarde: driekwart van de migranten die wereldwijd onderweg omkomen, sterft aan de grenzen van Europa.¹¹ Dat is geen spijtige toevalligheid. Onderzoekers Henk Van Houtum en Leo Lucassen spreken onomwonden van ‘dood door beleid’.¹²

En ook voor mensen die in leven blijven, is hun tocht niet bepaald *a walk in the park*. Geweld is een voortdurende dreiging en realiteit, basisrechten zoals onderdak, voeding en degelijk sanitair zijn niet gegarandeerd. Toen op vrijdag 13 maart 2020 een eerste inwoner van Lesbos besmet geraakte met het coronavirus, verbleven meer dan 20.000 mensen in het opvangkamp Moria op het Griekse eiland – in Europa dus.¹³ Kinderen en ouderen, mannen en vrouwen verbleven er in mensonwaardige omstandigheden in een kamp bedoeld voor 3000 personen.¹⁴ Terwijl mensen overal ter wereld het dringende advies kregen om als preventie tegen de COVID-19-pandemie afstand te houden en regelmatig hun handen te wassen, zaten de bewoners van Moria dicht opeengepropt met op sommige plaatsen welgeteld één kraan voor 1300 personen. Zonder zeep.

Veel mensen binnen Fort Europa blijven niet onberoerd bij deze verhalen en beelden. Dokters, jeugdwerkers en advocaten engageren zich in de Griekse kampen. Mensen doneren aan organisaties die vluchtelingen helpen,

in eigen land of wereldwijd. Vrijwilligers bieden hen een tijdelijk onderdak.

Deze mensen en organisaties steken niet alleen de handen uit de mouwen, ze laten ook hun stem horen. Ze pleiten voor een menswaardigere aanpak van migratie, met respect voor de mensenrechten. Ze appelleren overheid en publieke opinie. En ze krijgen vaak de wind van voren. Veel wind, striemende wind.

Wellicht is het hierdoor dat nagenoeg elke organisatie die pleit voor een menswaardige aanpak van migratie, zich haast om bij elke toespraak, elk artikel van in het begin duidelijk te stellen: ‘We zijn niet voor open grenzen.’ Het is een misverstand dat ze op voorhand willen uitsluiten, uit vrees om elk beetje geloofwaardigheid te verliezen. Inderdaad, hun tegenstanders zwaaien snel met de term ‘opengrenzen-ngo’ of zelfs ‘opengrenzen-maffia’ om een karikatuur te maken van deze organisaties en zo hun voorstellen van tafel te vegen.

En zo herhalen ze telkens weer de boodschap dat ze vooral géén voorstanders zijn van open grenzen. ‘Het is niet omdat je mensen te hulp schiet dat je de facto achter een opengrenzenbeleid staat. Laat dat duidelijk zijn’, benadrukt Ann Lamon, die zich vrijwillig inzet voor solidariteit met mensen in de ‘jungle’ van Noord-Frankrijk.¹⁵ En Liz Fekete, auteur van het boek *Zijn de jaren 30 terug? Nieuw Rechts in Europa*, laat zich in een interview heel kritisch uit over het Europees migratiebeleid. ‘Wat is dan wel de oplossing? Open grenzen?’